

New York Times Bestseller

ANNE
LAMOTT

Suflete
cusute

*Un ghid despre sens,
speranță și vindecare*

Cuprins

CAPITOLUL 1	
Începutul	9
CAPITOLUL 2	
Copilul hipersensibil	27
CAPITOLUL 3	
Cusăturile	41
CAPITOLUL 4	
Mount Vision	57
CAPITOLUL 5	
Resturile	73
CAPITOLUL 6	
Drumul înainte	83
<i>Mulțumiri</i>	93

CAPITOLUL 1

Începutul

Adesea, totul poate fi foarte trist pe Pământ. Ne pierdem calea de mult prea multe ori.

Este ușor să-ți găsești sensul existenței și să-l îmbrățișezi în cazul în care viața s-a înscris pe drumul cel bun. Atunci când există un sentiment de împlinire – dragostea, bunătatea, familia, munca, poate Dumnezeu făcând parte din existența ta –, e mai ușor să depășești tristețea care ți se ivește în cale în mod inevitabil. Viața presupune frumusețe, magie, însă și suferință. Câteodată, durerea nu poate fi ocolită, nici chiar atunci când copiii tăi sunt mici, când isprăvile prichindeilor și uimirea ta părintească reprezintă singurul sens de care ai nevoie ca să mergi mai departe, sau când ai parte de serviciul și de salariul pe care ți le-ai dorit dintotdeauna, sau când partenerul este iubitul mult visat. Și apoi îți sună telefonul, primești un e-mail ori pornești televizorul.

Cum să ne descurcăm, de unde să începem atunci când apar răul și catastrofa – copii morți sau iremediabil pierduți, melanomul tinerei soții, urșii polari care plutesc în derivă pe banchize? Care este scopul vieții atunci când experimentăm o depresie interminabilă

sau, dimpotrivă, atunci când recunoaștem că timpul trece pe lângă noi asemenea unui ogar ce aleargă mâncând pământul? Ne înspăimântă și ne dezorientează faptul că timpul se scurge atât de repede și, cu toate că nu este la fel de rău ca a fi scufundat în nisipul mișcător al pierderilor, suntem cuprinși de spaimă ori de câte ori observăm că viața ne-o ia înainte într-o goană nebună.

Arareori știm de unde să începem căutarea sensului, a semnificației, deși realitatea ne obligă să pornim doar din punctul în care ne aflăm în clipa respectivă.

Acest lucru ar fi bun dacă locul, momentul în care ne trezim se dovedesc a fi suportabile. Dar ce se întâmplă atunci când nu sunt – bunăoară, după un eveniment precum cel din 11 septembrie sau după sinuciderea cuiva din familie?

Nu am nici cea mai vagă idee!

Ceea ce știu este că soluția are de-a face, într-un fel, cu a sta uniți, cu a ne „coase” unii de alții, când încercăm să stabilim o ordine în haos – aceasta pare a fi o modalitate de a face primul pas. Am putea începe cu un lucru relativ simplu. Există un citat celebru al lui C.S. Lewis despre eliberarea de resentimente: „Dacă vrem cu adevărat să învățăm iertarea, poate că ar trebui să începem cu ceva mai ușor decât cu iertarea Gestapo-ului.”

Paradoxal, ar putea părea mai logic să începem cu partea grea, și nu cu cea mai simplă: care ar fi semnificația vieții după uraganul Katrina – sau după un divorț nedorit?

Dacă suntem presați să dăm pe loc un răspuns, cei mai mulți dintre noi am spune că, adesea, viața ne oferă din plin semnificații, pe măsură ce se desfășoară în fața

noastră ca o lungă fâșie de covor – cel puțin atunci când lucrurile merg conform planului, zi de zi, în privința familiilor și a celor câțiva prieteni apropiați. Avem joburile noastre, îi avem pe cei alături de care lucrăm ori ne jucăm, pe cei pe care îi apreciem sau cu care ne refacem pe măsură ce încercăm să dobândim un sentiment mai profund de unitate, de înflăcărare, de voieșie. Cei mai mulți oameni se străduiesc din răspuțeri ca măcar să le poată pune copiilor ceva de mâncare pe masă și să nu cedeze. Încercăm să ajutăm unde putem și încercăm să supraviețuim propriilor tentative, greutăți, boli și alegeri. Ne străduim din greu să nu ne pierdem mințile din cauza zgomotului, vitezei și oamenilor extrem de enervanți, ale căror nume suntem prea politicoși să le menționăm. Ne dăm silința să nu ne lăsăm răpuși de tristețe, de dificultățile din familie sau de moartea animalelor de companie bătrâne.

Oamenilor le place să spună că totul – semnificația, sensul vieții – se învârte în jurul familiei. Dar o mulțime de persoane nu au rețele extinse de unchi amuzanți și veri adorabili, care trăiesc cu toții în apropiere și se grăbesc mereu să-i sprijine. Numeroși oameni sunt înconjurați de familii cu adevărat îngrozitoare, compuse din persoane alienate, violente, autoritare. Așa că muncim din greu, ne bucurăm de viață atât cât putem și îndurăm. Încercăm să ne ajutăm singuri și să-i ajutăm pe semenii. Încercăm să fim mai atenți în jur și mai puțin meschini. Unele zile ne sunt mai bune decât altele. Căutăm alinarea în natură, în artă și, poate, dacă suntem norocoși, în tihna casei noastre.

Să fie această alinare sensul vieții? Nu știu. Dar este destul de aproape de a fi.

Cei mici rostesc adesea: „Așa stau lucrurile, și cu asta basta!“ Ei pot face o asemenea afirmație cu dezinvoltură și siguranță, din moment ce încă nu au propriii lor copii. Îmi amintesc de tinerețea mea, de faptul că aveam aceeași încredere în autocolantele auto ca în propria gândire. Să spunem că este adevărat: așa stau lucrurile, și cu asta basta. Suntem animale sociale, tribale, muzicale, suntem instrumente de percuție ambulante. Cei mai mulți dintre noi ne dăm silința să facem tot ce putem. Nu ne ascundem. Ne străduim să obținem recunoștință și încercăm să nu ne comportăm așa cum se comportă copiii.

Și apoi ne confruntăm cu un atac armat în masă ori aflăm despre iminența exploziei unei centrale nucleare, evenimentele cu pricina părându-ni-se la fel de naturale precum nașterea unei nepoate sau descoperirea dragostei. Lumea se apropie de sfârșit. Urâsc asta! În ceea ce privește mediul înconjurător, este adevărat, iar în ce privește existența personală, acest lucru e valabil încă din momentul nașterii.

Pare destul de ușor să crezi că știi care este sensul vieții atunci când copiii tăi sunt mici, veseli și sănătoși, iar tu te bucuri de traiul în acel minunat cocon de unitate familială și de miresme de bebeluș. Dar ce se întâmplă când micul tău odor perfect devine un adult bolnav, obez, dependent de droguri sau rămâne pe drumuri? Ce se întâmplă dacă ajungi la 50 de ani și îți dai seama că ai uitat să te trezești la timp, că nu ai devenit persoana care erai menită să fii, iar acum până și părul de pe cap dă bir cu fugiții?

Te gândești pentru prima dată la asta când poate că e cam târziu. Ți s-au scurs două treimi din viață, ești încă

relativ tânăr, dar fetița ta de doi ani a ajuns la 11 ani în ceea ce tu ai perceput a fi fost un an și jumătate, ca mai apoi, după scurgerea unui interval care ți s-a părut cât două luni, domnișoara să împlinească 15 ani și să o vezi, pe o perioadă înfrorător de lungă, îmbrăcată ca o jună stripteuză emancipată.

O, dragă, ține-te bine! Răul de-abia acum începe.

Unde este sensul în trecerea rapidă a timpului, în viteza cu care ni se scurg viețile? Unde este sensul în coborâșuri? În suferință? Cred că merită să ne punem aceste întrebări.

Creștinii ar susține că răspunsul este simplu. Semnificația vieții constă în căutarea unei uniuni cu Dumnezeu, rezidă în a fi mâinile și ochii lui Iisus pentru oamenii care au nevoie de ajutor și întovărire. Și Alcoolicii Anonimi ar fi de părere că este simplu: să nu bei o zi, după aceea încă una, și tot așa, și să-i ajuți pe alți alcoolici să reușească să rămână treji cât mai multă vreme. Pentru budiști, răspunsul presupune conștiință, atenție, bunătate și încercarea de a-ți aminti să respiri la răstimpuri. Ecologiștii vor clama faptul că vor să salveze planeta, cu toate speciile – sau măcar o mare parte dintre ele – și așa mai departe.

Ram Dass, care s-a caracterizat pe sine ca fiind deopotrivă hindus și evreu, a spus că, în esență, cu toții ne conducem unii pe alții acasă. Ador abordarea marelui învățat. Încerc să trăiesc potrivit ei.

Acestea sunt filozofii adevărate și complexe, dar par să funcționeze numai în zilele bune.

Ceea ce am scris în paginile următoare se dorește a fi folositor în zilele nefericite.

La fel ca viața, cartea de față este un mozaic de momente, amintiri, conexiuni și povești ce m-au ajutat să mă îndrept în direcția răspunsurilor aplicabile atât în prezent, cât și, poate, în viitor. Sunt felurite observații care, în vremuri tulburi, mă ajută să-mi găsesc din nou calea către ceea ce T.S. Eliot numea „punctul neclintit al lumii în mișcare“.

De exemplu, probabil că toți am reuși să cădem de acord că sensul va avea întotdeauna de-a face cu iubirea și, mai departe, că niciun copil nu ar trebui să fie măcinat de cancer sau să fie împușcat și că niciun bătrân suferind nu s-ar cuveni să fie lăsat de izbeliște. Există vreun dezacord cu privire la aceste lucruri? Dar ce se întâmplă atunci când toată lumea o ia razna, când trupul sau mintea intră în stare de avarie, când familia sau guvernul te trădează? În acest caz, asupra căror lucruri ne putem pune de acord? Există ceva care să fie întotdeauna adevărat? Iar dacă da, de ce nu am fost înștiințați cu toții?

Cartea mea nu se referă la semnificația vieții din punct de vedere creștin, însă o parte din limbajul și simbolurile creștinismului se vor dovedi utile pe parcurs, pentru o mai bună înțelegere: porumbeii aducători de pace, fiul risipitor, leproșii, samaritenii, împărțirea pâinii. Cu toții am cunoscut deznădejdea. Știm că Hristos a fost răstignit din nou atunci când Îl recunoaștem în nevoiașii mahalalelor din India și din Oakland; în oamenii prăbușiți pe trotuarele orașelor; în moartea timpurie și dureroasă a cuiva. Știm și despre Înviere. Dacă voi

folosi cuvântul „Dumnezeu“, cu siguranță nu voi vorbi despre un bătrân din cer căruia îi place ca din când în când să fie sacrificată o oaie în cinstea lui. Mă gândesc la „Dumnezeu“ în maniera în care L-a descris Jane Kenyon: „Sunt mâncarea din farfuria prizonierului... / florarul răbdător / al grădinii aride, invadate de buruieni... / treapta de piatră, / zăvorul și balamaua.“ Când spun „Dumnezeu“ mă refer la energia animatoare a iubirii, chibzuiesc la Viață, la lumina care radiază din inimile oamenilor și la aceea de deasupra noastră, mă gândesc la energiile naturii, ba chiar și la sinele nostru dezorganizat.

Așa că, atunci când în viața noastră apar greutățile și teroarea, primul lucru pe care îl facem este să întrebăm: „De ce?“ La care, de obicei, eu adaug: „Te-ar fi deranjat chiar atât de mult, Doamne, dacă nu ne-ai fi scos atâtea necazuri în cale?“ Dar apoi îmi amintesc că „De ce?“ este rareori o întrebare utilă. După ea, întrebăm cu un țipăt izbucnit din adâncul inimilor: „Ce naiba ar trebui să facem acum?“ Mi se pare perfect rațional să așteptăm sau să sperăm că vom primi un răspuns de la Dumnezeu – nu am gândit niciodată că Iov ar fi fost lipsit de judecată. Eu, una, mi-aș dori ca mult mai multe lucruri de pe aici să aibă sens. Dar atunci când se întâmplă ceva îngrozitor, nu se dovedește de niciun folos să spui că totul face parte din planul perfect al lui Dumnezeu, sau că este spre binele fiecărei persoane care se confruntă cu drama, sau că, în timp, lucrurile vor începe să capete sens – chiar dacă acestea sunt, totuși, niște adevăruri. Întrucât, cel puțin pentru mine, dacă acea compasiune amabilă a cuiua minimalizează

răstignirea, atunci e o mare porcărie. Lucru pe care îl spun cu toată dragostea.

Voi apela acum la un exemplu creștin: Hristos a suferit cu adevărat, exact cum suferă cu adevărat atâția nevinovați de pe Pământ. Este tragedia permanentă a oamenilor. Viețile noastre, ale tuturor oamenilor, sunt haotice: dezorganizate și măcinate de contradicții. Viața pe Pământ se vedește adesea a fi o experiență degradantă și violentă. Fiecare zi poate fi cu adevărat o agonie.

Cu toate acestea, sunt de părere că, în esență, haosul are un sens; la fel și perioadele de criză. Nu mă opun adevărului, ci faptului că uneori oamenii învelesc în poleială lucrurile înspăimântătoare, în loc să spună deschis: „Este un coșmar. Urăsc totul. Mă duc să mă ascund în garaj.“

L-am întrebat pe un prieten înțelept: „Are vreun înțeles măcelul de la școala Sandy Hook din Newtown?“¹ El mi-a răspuns: „Încă nu.“

O parte din toate acestea au drept cauză faptul că suntem martorii unei suferințe teribile aici, pe Pământ. Există copii care suferă groaznic; Hristos suferă. Apoi intervine speranța Învierii. Moartea nu este neapărat inamicul public numărul unu sau sfârșitul poveștii. Presupun că tuturor acelor copii uciși în Connecticut li s-a făcut o primire frumoasă după moarte, la întoarcerea Acasă. Totodată, știu în adâncul inimii că familiile

¹ La 14 decembrie 2012, Adam Lanza, un tânăr de douăzeci de ani din Newtown, Connecticut, a deschis focul în incinta Școlii „Sandy Hook“ din localitate, rănind mortal douăzeci de elevi din clasele primare și șase adulți. Este al doilea cel mai sângeros incident petrecut într-o instituție de învățământ din Statele Unite. (N. red.)

lor au izbutit până la urmă, cumva, să-și vadă de ale lor și au învățat să trăiască din nou. Cu toate astea, trebuie să ne asumăm coșmarul și să nu ne prefacem că nu a fost crunt și agonizant. Nu a fost o metaforă – a fost sfârșitul lumii. Unele tradiții spirituale ar putea afirma în legătură cu Hiroshima: „O, întreaga lume e pe cale de dispariție.“ La fel ar spune despre tsunamiul din Indonezia.

Ei bine, eu nu știu asta.

După cum înțeleg reîncarnarea, nu ne este de folos să ne disociem de mizeria provocată de suferință. Uneori simțim că de-abia ne târâm printr-un tunel strâmt, julindu-ne coatele. Dar în final ieșim de cealaltă parte, epuizați și transformați.

Ar fi minunat dacă, ajutându-ne doar de somn, de mersul la cumpărături sau de întâlnirile cu iubii, am vedea luminița de la capătul tunelului. Uneori credem că ne reușește „figura“, însă e doar pentru scurtă vreme. Se pare că, pentru a ne vindeca, trebuie să stăm neclintiți în mijlocul ororii, la poalele crucii, și să așteptăm până va trece un alt suferind care ne poate vedea. Ca să fiu sinceră, mi se pare imposibil. Nu poți îndura așa ceva nici dacă ești Maica Domnului!

Fecioara Maria nu a spus: „Ei bine, El se va întoarce peste câteva zile.“ A rămas alături de Fiul ei, în timp ce El își dădea duhul.

Însă indiferent ce se întâmplă cu noi, cu odraslele noastre, cu orașul nostru, cu lumea noastră, simțim că este, totuși, un dar de preț să fim oameni și să ducem o viață omenească, atât timp cât ignorăm criticile acide pe

care ni le aduc ceilalți și înțelegem că putem fi dați de pământ – și noi, și copiii noștri –, uneori atât de crunt, încât vom rămâne fără suflare. Viața poate fi sălbatică, dură și dulce, după cum altele poate fi sălbatică, dură și amară.

Partea proastă este că, după suferință, veghem un timp lângă mormântul gol, din care lipsește trupul ființei iubite plecate dintre noi, îndoliați profund.

Ce lucru groaznic!

Dar partea bună este că, după toată suferința, începe o viață nouă.

Florile sălbatice îmbobocesc din nou.

„Atât?“ mă vei întreba. „Asta-i tot ce-mi poți spune?“

Nu chiar. Mai există și bulbii, rădăcinile. Gândește-te. Și florile, și bulbii rămași în pământ sunt niște surprize foarte mari. Florile sălbatice te opresc în loc în timpul drumețiilor. Vrei să le admiri culorile și mirosurile, le dai voie să te cuprindă în mreje, te lași impresionat de ele. Și bulbii care cresc în solul rece, stâncos, ne amintesc că nimeni nu e iremediabil pierdut, că există speranță în orice.

Să fie oare adevărat? Să fi existat speranță și pentru atacatorul din Newtown?

Cine știe... Sunt păreri și păreri. Nu pot să cred că un Dumnezeu al iubirii putea să se lepede de acel copil. Nu din vina lui era bolnav mintal.

Fie că ne place sau nu, suntem cumva legați de atacator, pentru că suntem conectați la tot ce înseamnă viață. Thomas Merton scria despre asta: „Unicul adevăr care

ne-ar ajuta să începem să ne rezolvăm problemele etice (și politice) este să pricepem că *toți* ne înșelăm mai mult sau mai puțin, că *toți* purtăm o vină, *toți* suntem limitați și împiedicați de motivele noastre contradictorii, de autoamăgire, de lăcomie, de fățarnicie, de tendința noastră spre agresiune și ipocrizie.“

Firește, ne aflăm la ani-lumină de atacator. Dar, să recunoaștem, și el a făcut parte din marea familie a oamenilor. Am respirat același aer pe care l-a respirat și el. Unii dintre noi aleg să creadă că provenim cumva, cu toții, de la Dumnezeu, adunați pe această planetă, înconjurați de sute de miliarde de galaxii și, într-un final, cu toții ne vom întoarce la Dumnezeu. Walt Whitman scria cu privire la acest aspect: „Nimic nu se pierde niciodată, imposibil să se piardă. / Nicio naștere, identitate, structură, niciun obiect al lumii. / Nici viața, nici forța ori alt lucru vizibil“ – deși aici ar trebui să adaug că răul, boala, moartea și faptul că există o sută de miliarde de alte galaxii complică până la neinteligibil întregul spectacol. Așa că ar fi posibil să mă înșel.

Însă, indiferent dacă mă înșel sau nu, majoritatea dintre noi ne-am dat seama că trebuie să facem ceea ce avem de făcut și să continuăm să facem acel lucru. Să curățăm plajele după scurgeri de petrol. Să refacem orașe întregi după uragane și tornade. Să nu ignorăm apelurile ratate și să ducem înapoi cărțile împrumutate la bibliotecă. Să le dăm oamenilor apă. Unii dintre noi vor dori chiar să se roage. De fiecare dată când alegem acțiunea sau răspunsul bun, decent, valoros, consolidăm pas cu pas reînnoirea, învierea, locul de prospețime, libertate și dreptate. Ecuția presupune viață, moarte, înviere,

speranță. Groaza este reală, așa că te gândești să faci un pachet pentru vecinul tău, organizezi un periplu peste mări în scopul donării de îmbrăcăminte, îți speli rufele. Te poți oferi să le speli și pe ale altora, dacă tocmai li s-a născut un copil ori au trecut prin cine știe ce intervenții chirurgicale.

Când suntem norocoși, abordăm toată urzeala vieții așternând împunsătură lângă împunsătură, brodând punct cu punct. Dacă ne axăm pe imaginea de ansamblu, pe toată lucrarea, pe întreaga priveliște, pierdem din vedere țesutul migălos. Poate cusătura e precară și se deșiră – dar dacă ar fi bine făcută, ne-am putea închipui că viața este bună și că totul merge ca un ceas elvețian. Acest lucru nu ne aduce foloase dacă în sufletul nostru credem că viața e mai degrabă un ceas cu cuc al cărui mecanism a ruginit.

În urma unei pierderi, facem ceea ce am făcut dintotdeauna, chiar dacă ne-am schimbat, acum fiind doar ceva mai temători. Facem ce putem, cât de bine putem. Pastorul meu, Veronica, ne-a povestit într-o duminică despre o vrabie care s-a întins în mijlocul străzii și și-a ridicat gheruțele drept spre cer, transpirând puțin sub aripile acoperite cu pene. O iapă bătrână a mers la pasăre și a întrebat-o: „Ce naiba faci aici?” Vrabia i-a răspuns: „Am auzit că se prăbușește cerul. Vreau să ajut și eu să nu se întâmple asta.” Mărtoaga a râs, scoțând un nechezat puternic și sarcastic, apoi a întrebat-o: „Chiar crezi că o să poți ține cerul cu ghearele astea micuțe ale tale?”

La care vrabia i-a replicat: „Fiecare după puterile proprii.”

Așadar, eu ce pot face? Nu cine știe ce. Maica Tereza a spus că niciunul dintre noi nu poate întreprinde lucruri

mărețe, dar că putem face lucruri mici cu o iubire măreață. Această idee m-a salvat de multe ori. Așa că, la două zile după atacul din Newtown, m-am oferit să predau la școala de duminică. Nu m-am gândit prea mult la ceea ce urma să vorbesc acolo, fiindcă întotdeauna ajung să le spun copiilor aceleași lucruri: că sunt iubiți și aleși; că lumina strălucește în beznă și că întunericul nu a biruit-o; că trebuie să se încreadă în continuare în Dumnezeu, indiferent cât de rău arată lucrurile și indiferent cât de mult durează să-ți revii. Dacă s-a întâmplat ceva groaznic în lume, îi întreb pe copii dacă vor să vorbească despre ce s-a petrecut, sau dacă preferă să trecem la niște activități artistice.

Ei aleg de fiecare dată să facem ceva artistic.

Începem întotdeauna prin aprinderea unei lumânări, deși acum avem în biserică o lampă electrică, fixată într-un suport. Nu mai folosim ceara, pentru că la un moment dat cineva din clasă a reușit să-și pârlească vârfulurile pletelor la o lumânare adevărată.

Apoi ne rugăm pentru a primi puterea de a fi buni și iertători unii cu alții. Citim un pasaj scurt din Scriptură, discutăm textul și încercăm să învățăm împreună ceva despre viețile noastre și despre iubirea lui Dumnezeu. Apoi, ca în toate marile tradiții religioase, ne îmbuibăm cu mâncare.

În acea duminică de după tragedia din Newtown, am hotărât să confecționăm îngeri din filtre de cafea. În urmă cu vreo câțiva ani, descoperisem un site minunat cu proiecte de lucru manual la care poți folosi astfel de filtre. Am înjghebat o ghirlandă de porumbei din filtre de cafea pentru aniversarea nașterii lui Martin Luther

King Jr. În preajma sărbătorilor pascale, modelăm de obicei fluturi din filtre de cafea de culoare deschisă și crisalide din role de prosoape de hârtie, în care băgăm fluturii până în dimineața de Paști. Nimic nu ne amintește mai mult de moarte decât un cocon: greu, imobil, urât, mai ales atunci când e făcut dintr-un tub de carton. Aveți totuși puțină răbdare.

Am vrut să-mi aduc capsatorul de acasă pentru a ne fi mai ușor să asamblăm îngerii, dar – cum altfel? – l-am uitat pe masa din bucătărie. Însă la biserică aveam filtre de cafea și markere divers colorate.

În acea zi, veniseră doar doi elevi, amândoi adolescenți cu dizabilități. Băiatul avea, de ani de zile, o tumoare la creier, care îi provocase o hemoragie ce îl lăsase cu o leziune cerebrală. Așa că vorbea întrucâtva... amuzant. Celălalt învățăcel era o fată superbă, exact cea care își pârlise bucele la flacăra lumânării. (Ai crezut că eu însămi mi-am pârlit părul, nu-i așa?) Și ea vorbește într-un mod cam bizar.

Le-am citit un verset subversiv din Luca: „Cu vremea, săracul a murit și a fost dus de îngeri în sânul lui Avraam.“ Le-am spus că îngerii ne înconjoară mereu, ca mesageri ai dragostei lui Dumnezeu, pentru a ne îmbărbăta când suntem obosiți sau parcurgem o perioadă grea, și tot ei ne ajută să trecem în lumea cealaltă atunci când murim. Apoi am desfăcut un pachet nou cu filtre de cafea rotunde, albe.

„O, nu!“ a exclamat fata, aplecându-se cu tot cu scaun și dându-se cu fruntea de masă. Am întrebat-o dacă s-a lovit. Nicio mișcare, niciun sunet. După care: „M-am săturat până peste urechi de jocuri cu filtre de cafea.“

Pe de altă parte, Mason zâmbea fericit.

Am oftat și, cumva, cu farmecul personal și cu răbdarea mea legendară, am făcut-o și pe Alice să se implice în activitate.

Am colorat filtrele de cafea cu markerele. În timp ce lucram, am vorbit, la modul general, despre ceea ce pot face oamenii cumsecade în fața unei mari dureri. Ajutăm să treacă timpul mai suportabil pentru cei care suferă. Le stăm alături în durerea lor fără speranță și ne simțim groaznic împreună cu ei, fără să încercăm să-i determinăm să se simtă mai bine spunându-le banalități. Să faci acest lucru cu ei este darul cel mai de preț pe care li-l putem oferi. Renunțăm la ceea ce credem *noi* că ar trebui să facem, sau ce credem *noi* că ar fi necesar – pur și simplu le ținem de urât.

Îi ajutăm să suporte să existe în timp și spațiu – în niște timpuri și spații de nesuportat.

Ar trebui să adăug că, în general, discuțiile despre timp și spațiu nu au fost niciodată punctele mele forte...

Aș fi dorit din tot sufletul să le explic mersul lucrurilor acestor copii dragi și minunați, năpăstuiți de soartă, într-un fel în care să-i ajute să priceapă sensul vieții și să înțeleagă prin ce sunt ei diferiți. Această înțelegere ar fi reprezentat o mare izbândă pentru mine cu 50 de ani în urmă. Dar sensul vieții poate fi găsit și fără ca lucrurile să aibă neapărat un înțeles. Omenirea înseamnă sens. Este un cuvânt care însumează cele mai de seamă calități umane – să fii grijuliu, sensibil, iubitor și plin de compasiune.

I-am întrebat pe cei doi elevi dacă știu ce înseamnă a fi „uman“.

Fata a ridicat mâna.

„Înseamnă... Dar de ce toate proiectele tale sunt cu filtre de cafea?“

E adorabilă, mă face întotdeauna să râd. Am sărutat-o apăsând pe frunte. Le-am spus copiilor că umanitatea înseamnă decență, înseamnă să ai sufletul deschis și că, alături de iubire, toate acestea sunt soluții pentru rezolvarea oricăror probleme. Oftând, fata a aprobat: „Da, da, da.“ Ce paradox! Ne conectăm cu Dumnezeu în carnea și sângele nostru și, deopotrivă, în timp și spațiu. Ne conectăm cu Dumnezeu în umanitatea noastră. Un mare adevăr, atribuit lui Emily Dickinson, sună astfel: „Speranța inspiră binele să se dezvăluie.“ Asta este aproape tot ceea ce trebuie să-mi amintesc. Gravitarea și tristețea ne trag în jos, pe când speranța ne dă impulsul de a ne ajuta unii pe alții – fie să ne ridicăm, fie să stăm alături de cei căzuți în abis, mereu solidari cu ei.

După ce am colorat aripile din filtre de cafea, le-am stropit cu apă, astfel încât tușul să se prelingă ușor. În timp ce filtrele s-au uscat, ne-am savurat gustările: batoane de brânză, pere și suc Capri Sun, apa vie a celor mai multe școli duminicale. Am conturat capetele îngerilor din alte filtre, strânse în jurul unori biluțe făcute din șervețele Kleenex și legate cu fire de brodat. Fapt ce le dădea îngerilor un aer nefericit, de parcă ar fi fost strangulați, însă cel puțin capetele au rămas la locurile lor, iar asta era tot ce conta. Restul hârtiei care atârna avea să fie „corpul“ îngerilor.